

МАМЛАКАТИМИЗДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ СТАТИСТИК ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ**Хусанов Муроджон Суннатуллаевич,**

Тошкент давлат иқтисодиёт университети мустақил тадқиқотчиси

murodjon_0202@mail.ru

Аннотация: Мазкур мақолада миллий иқтисодиётда хизматлар соҳаси ролининг иқтисодий-статистик таҳлил қилиш, хизматлар соҳасида ҳажм яратувчи ҳамда мазкур соҳада фаолият юритувчи субъектларнинг таҳлили, Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг ривожланиб бориш динамикаси таҳлили кўрсатиб берилган. Жаҳонда юз бераётган тенденциялар, айниқса Ковид-19 пандемиясидан кейин жадал ривожланаётган хизматларнинг янги турлари Ўзбекистон бозорига ҳам кириб келаётгани, иқтисодий ривожланиш стратегиялари, мақсадли дастурлар ва хизматлар соҳасини ривожлантириш борасидаги қарорлар қабул қилишда алоҳида эътибор қаратишни тақозо этади.

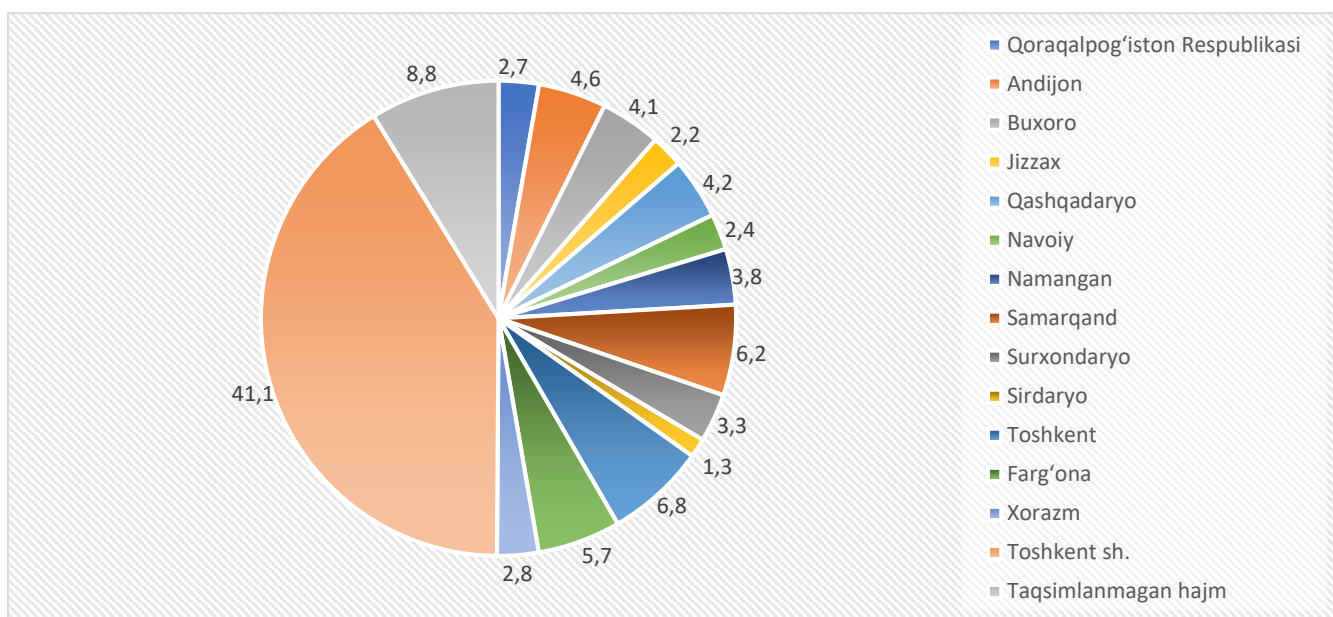
Калит сўзлари: миллий иқтисодиёт, иқтисодий-статистик таҳлил, хизмат кўрсатиш соҳаси, хизматлар соҳасини ривожлантириш.

Кириш.

Сўнгги йилларда хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётнинг истиқболли ва жадал ривожланаётган тармоқларидан бирига айланди десак муболаға бўлмайди. У билан боғлиқ фаолият доираси кенг бўлиб, савдо, транспорт, алоқа ва ахборотлаштиришдан молиялаштириш, суғурта, таълим ва соғлиқни сақлаш, шунингдек, воситачиликнинг турли турларини қамраб олади. Хизмат кўрсатиш соҳаси корхона ва ташкилотлар, шунингдек, жисмоний шахслар томонидан кўрсатиладиган хизматларнинг турли турларини такрор ишлаб чиқаришни ўз ичига олган, жамланган умумий тоифадир.

Хизмат кўрсатиш соҳаси жуда кўп қиррали бўлиб, меҳнат унумдорлигини ошириш ва ишлаб чиқариш самарадорлигига эришишга ёрдам берадиган турли хил фаолият турларини қамраб олади. Бундай фаолиятнинг натижаси тайёр маҳсулот эмас, балки нафақат корхоналарга, балки жисмоний шахсларга – якуний истеъмолчиларга ҳам кўрсатилиши мумкин бўлган хизматлардир.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантиришга таъсир этувчи муҳим омил – иқтисодиётни модернизация қилишдир. Демак, янги технологияларни фаол жорий этиш, инфратузилма ва таълимни ривожлантириш мамлакатда хизматлар соҳасининг жадал ўсишига ёрдам беради.

1-расм. Худудларнинг мамлакат хизматлар ҳажмини шакллантиришдаги ўрни, жамига нисбатан фоизда¹

Хизмат кўрсатиш соҳасида кичик бизнес муҳим ўрин тутди. Хусусан, 2024 йил бошида хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасида фаолият кўрсатаётган кичик бизнес субъектлари сони қарийб 277,1 мингтани ташкил этди. 2023 йилда кичик бизнес субъектлари томонидан кўрсатилган хизматлар ҳажми 224,4 трлн. сўмни (2019 йилда – 103,1 трлн. сўм) ва ишлаб чиқарилган бозор хизматларининг умумий ҳажмидаги улуши 47,7 % ни ташкил этди.

Мамлакатлар макроиқтисодиётининг муҳим ташкилий бўғини шак-шубҳасиз худудлардир. “Ўзбекистон Республикасининг маъмурий-худудий тузилиши тўғрисида”ги 2020 йил 28 августдаги Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ–635-сон Қонунига мувофиқ, “Ўзбекистон Республикаси – вилоятлар, туманлар, шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар, овуллардан, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикасидан иборат” (5-модда, биринчи хатбоши)

Ҳар бир маъмурий-худудий бирлик, улар таркибидаги шаҳар ва туманлар маълум бир объектив қонуниятлар асосида ташкил этилган бўлиб, географик ва худудий жойлашуви, иқтисодиётининг таркиби, саноат ва қишлоқ хўжалигининг ривожланганлик даражаси, демографик ҳолати, шунингдек, иқлими, сув ва табиий ресурслар салоҳияти билан бир-биридан фарқ қилади.

Бу ҳолат бошқа тармоқлар каби хизматлар соҳасида кузатилади. Қуйидаги 1-расмдан кўриш мумкинки, ҳар бир худуднинг мамлакат хизматлар ҳажмини шакллантиришдаги ўрни турличадир. Хусусан, энг юқори улуш Тошкент шаҳри (жами хизматлар ҳажмидаги улуши 41,1 %), Тошкент вилояти (6,8 %), Самарқанд вилояти (6,2 %), Фарғона вилояти (5,7 %) ҳиссасига тўғри келади. Шунингдек, ўрта даражада

¹ Статистика агентлиги маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси: <https://stat.uz/uz/>

ривожланишга эга бўлган ҳудудлар қаторида Андижон вилояти (4,6 %), Қашқадарё вилояти (4,2 %), Бухоро вилояти (4,1 %), Наманган вилояти (3,8 %) ва Сурхондарё вилояти (3,3 %) мисол қилиб келтириб ўтиш мумкин. Республика хизматлар ҳажмини шакллантиришда энг паст улушга эга бўлган ҳудудлар қаторига Хоразм вилояти (2,8 %), Қорақалпоғистон Республикаси (2,7 %), Навоий вилояти (2,4 %), Жиззах вилояти (2,2 %) ва Сирдарё вилоятлари (1,3 %) киради.

Айни пайтда Ўзбекистонда хизматларнинг янги турлари фаол ривожланмоқда, уларнинг ҳудуд иқтисодиёти, биринчи навбатда, шаҳар агломерациялари учун аҳамияти сезиларли даражада ошди.

Хусусан, бугунги кунда электрон банкинг ва онлайн харидлар ҳаётимизнинг ажралмас қисмини ташкил этмоқда.

Замонавий ахборот оламида интернет, логистика, электрон тўлов тизимлари ва электрон ҳужжат айланишининг пайдо бўлиши ва кенг тарқалиши натижасида фаолиятнинг янги шакли – электрон тижорат фаол ривожланмоқда. Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ-792-сон Қонунининг янги таҳририга мувофиқ, электрон тижорат – бу тадбиркорлик фаолиятининг бир қисми сифатида ахборот тизимларидан фойдаланган ҳолда, электрон савдо майдончаси орқали тузилган шартномага мувофиқ товарларни (ишларни, хизматларни) олди-сотдисидир.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг “Ковид-19 ва электрон тижорат. Асосий қоидалар. Женева, 2021”² Глобал Шарҳига асосланиб, рақамли иқтисодиёт ва электрон тижорат Барқарор ривожланиш мақсадларига (БРМ) эришишга қаратилган саъй-ҳаракатларда тобора муҳим роль ўйнаб, янги имкониятлар ва янги муаммоларни келтириб чиқармоқда. Ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) ишлаб чиқариш, истеъмол қилиш, товарлар ва хизматлар алмашинуви усулларига тобора кўпроқ таъсир кўрсатмоқда. Масалан, 2020 йил бошидаги Ковид-19 пандемияси рақамли трансформациянинг тезлашишига олиб келди. Рақамли ечимлар одамлар ва корхоналарга иқтисодий ва ижтимоий фаолиятларининг бир қисмини масофадан туриб давом эттириш имконини берувчи воситага айланди. Бу масофавий ишлаш, видеоконференция, рақамли кўнгилочар ва бошқа иловалардан фойдаланишнинг кўпайишига олиб келди. Бу ҳам электрон тижоратнинг кескин ўсишига олиб келди.

Натижада, ялпи қўшилган қийматдаги электрон тижорат улуши 2019 йилдаги 0,05 фоиздан дастлабки ҳисоб-китобларга кўра 2023 йилда 1,16 фоизгача ошди.

Бозорда янги турдаги хизматларнинг пайдо бўлиши билан уларни янада тўлиқ ва сифатли ҳисобга олиш учун самарали мониторингни юритиш зарурати пайдо бўлди.

Демак, дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, 2023 йилда ҳайдовчиларга буюртмалар бериш хизматларини (масалан, транспорт буюртмаларини тақдим этиш) ҳисобга олган ҳолда диспетчерлик хизматлари ҳажми 174,1 млрд. сўм, уларнинг омборхона ва ёрдамчи транспорт хизматларининг умумий ҳажмидаги улуши (8830,3 млрд. сўм) эса 2,0 % даражасида қайд этилди.

² <https://etradeforall.org/>

Кейтеринг хизматлари (овқатланиш узоқ жойларда овқатланишни ташкил этиш бўйича комплекс хизмат) ҳажми 2023 йилда 105,1 млрд. сўмни ёки озиқ-овқат ва ичимликлар кўрсатиш бўйича бозор хизматлари умумий ҳажмининг (10860,9 млрд. сўм) 1,0 % ини ташкил этди.

Дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, 2023 йилда кўрсатилган бозор хизматларининг умумий ҳажмида ахборот соҳасида қуйидаги хизматлар турлари (2516,0 млрд. сўм)ни ташкил этди:

копирайтер, рерайтер, SEO копирайтер, SEO рерайтер, контент-менежер, спичрайтер, транскрибер хизматлари – 14,4 млрд. сўм ёки 0,6 %;

электрон савдо майдончаларини ташкил этиш хизматлари, шу жумладан электрон тижорат учун – 77,7 млрд.сўм ёки 3,1 %;

юримдик шахслар томонидан кўрсатилган электрон ҳужжат айланиши хизматлари – 63,3 млрд.сўм ёки 2,5 %.

PR-менежер, ижтимоий тармоқларда товарларни (ишларни, хизматларни) реклама қилиш бўйича Интернет-маркетолог, ижтимоий тармоқлардаги саҳифалар маъмури, аккаунт менежер, маркетолог, ҳавола менежери, таргетолог, контекстли реклама бўйича мутахассис, директолог, медиа-режаловчиси, SMO-мутахассиси каби мутахассисликлар томонидан кўрсатилган хизматлар ҳажми дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, 2023 йилда 67,4 млрд. сўмга етди ёки реклама ва бозорни ўрганиш соҳасида кўрсатилган бозор хизматлари умумий ҳажмининг 4,6 % ини (1472,2 млрд. сўм) ташкил этди.

Профилер бозорида кўрсатилган хизматлар ҳажми 0,3 млрд. сўмни ёки касбий, илмий, техник хизматлар умумий ҳажмининг (1000,9 млрд.сўм) 0,03 % ини ташкил этади ва ҳоказо.

Кўрсатилган бозор ветеринария хизматларининг умумий ҳажмида (63,3 млрд. сўм) ҳайвонларни эвтаназия қилиш хизматлари 2,4 млрд. сўмни ёки 3,7 % ни ташкил этди.

Кўрсатилган каршеринг бозори хизматлари ҳажми 25,7 млрд. сўмга ёки енгил автомобиллар ва енгил автотранспорт воситаларини ижарага бериш ва лизинг хизматлари (3424,1 млрд. сўм) умумий ҳажмининг 0,8 % ига тенг бўлди.

Интернет-лойиҳалар билан ишлаш бўйича менежер, фрилансерлар гуруҳи раҳбари, инсон ресурслари менежери (HR) ва ишга ёлловчи (рекрутер) хизматлари 76,0 млрд.сўмни ёки бандлик хизматлари (543,8 млрд.сўм) умумий ҳажмининг 14,0 % ини ташкил этди.

Маъмурий, бошқарув, иқтисодий ва бошқа ёрдамчи хизматлар соҳасида кўрсатилган бозор хизматларининг умумий ҳажмида (3092,0 млрд. сўм), электрон конференциялар, семинарлар (вебинарлар), шу жумладан онлайн тарзда ташкил этиш хизматлари 7,2 млрд.сўм ёки 0,2 % га тенг бўлди.

Электрон тил мактаблари томонидан, жумладан, онлайн тарзда кўрсатилаётган бозор хизматлари ҳажми 1,3 млрд. сўмни ёки таълим соҳасидаги хизматлар (15858,4 млрд. сўм) умумий ҳажмининг 0,01 % ини ташкил этади.

Халқ таълим хизматлари (лицензия асосида) 15,0 млрд. сўм ёки соғлиқни сақлаш хизматлари (6613,1 млрд. сўм) умумий ҳажмининг 0,2 % ига тенг бўлди.

Бошқа гуруҳлар таркибига кирмаган яқка тартибдаги хизматлар бозорининг умумий ҳажмида (2075,1 млрд. сўм):

- уй ҳайвонлари учун меҳмонхоналар (ўтириш) хизматлари - 1,5 млрд.сўм ёки 0,1 % ни;
- автомобилни мижоз томонидан белгиланган жойга етказиб бериш хизматлари (валет паркинг) – 0,6 млрд. сўм ёки 0,03 % ни ташкил этди.

Жаҳонда юз бераётган тенденциялар, айниқса Ковид-19 пандемиясидан сўнг жадал ривожланаётган хизматларнинг янги турлари мамлакатимиз бозорига ҳам кириб келаётгани, иқтисодий ривожланиш стратегиялари, мақсадли дастурлар ҳамда хизматлар соҳасини ривожлантириш борасидаги янги қарорлар қабул қилинишига сабаб бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 февралдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сонли фармони. // www.lex.uz.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 22 декабрь 2022 йил.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари. <https://stat.uz/uz/>
4. Коврижных И.В. Анализ и оценки эффективности управления в организации / И.В. Коврижных. – Барнул: АФ СибАГС, 2016. – 86с.
5. Рахимов Х.Ш. Мамлакат транспорт инфратузилмаси фаолиятини самарадорлигини ошириш. Иқт. фан. фал. ... дис. Автореф., Тошкент 2021.
6. Абдуллаев И. “Минтақа иқтисодийетини ривожлантиришда хизматлар соҳасининг ўзига хос хусусиятлари”. Иқтисодийёт ва инновациялар журналы, 2016.